

JOHANN JOSEPH IGNAZ

BRENTNER

Offertoria solenniora

K vydání připravil / Edited by

Václav Kapsa

ACADEMUS
EDITION

Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i.
Kabinet hudební historie, Praha 2017

Obsah / Contents

Předmluva	VII
Foreword	XVII
Faksimile / Facsimile	XXVIII
<i>Offertoria solenniora sex</i>	
<i>quatuor vocibus et tribus instrumentis constructa, op. 2</i>	
I. <i>Jubilate Deo</i> (Brk 36)	3
II. <i>Perfice gressus meos</i> (Brk 40)	11
III. <i>Laudate Dominum</i> (Brk 37)	20
IV. <i>Benedicite, gentes</i> (Brk 26)	29
V. <i>Gloria et honore</i> (Brk 32)	43
VI. <i>Cantemus Domino</i> (Brk 28)	53
Antiphonae de sancta Teresia vel Offertoria	
de virginibus aut Beata Virgine Maria	
<i>Audi, filia</i> (Brk 25)	64
<i>Gaudens gaudebo</i> (Brk 31)	71
<i>Induit me Genitrix</i> (Brk 35)	77
<i>Regnum mundi</i> (Brk 41)	84
<i>Tu, gloria Jerusalem</i> (Brk 43)	92
<i>Vulnerasti cor meum</i> (Brk 44)	99
<i>Caelum, gaude, terra, plaude</i> (Brk 27)	107
<i>Domus mea domus orationis</i> (Brk 30)	118
<i>Gloria, laus et honor Deo</i> (Brk 33)	128
Kritická zpráva	139
Critical Report	146
Individual Remarks	154
Zpěvní texty / Vocal Texts	158

Předmluva

Před třemi sty lety, roku 1717, byla v tiskárně provozované Jiřím Ondřejem Labounem v Karolinu na Starém Městě pražském vytištěna sbírka *Offertoria solenniora*, druhý opus skladatele Jana Josefa Ignáce Brentnera (1689–1742).¹ Edice této sbírky tvoří jádro předkládaného svazku, který je již třetím titulem ediční řady Academus Edition věnovaným Brentnerově hudbě. Josef Brentner² náleží k nemnoha komponistům působícím v českých zemích doby baroka, jejichž skladby v době svého vzniku vycházely tiskem. Čtyři Brentnerovy sbírky (k otázce existence páté sbírky viz níže) prozrazují skladatelovu evidentní ambici využít médium tisku pro šíření svých děl, komponovaných s nepřehlédnutelnou snahou naplnit očekávání potenciálních příjemců a zákazníků. Tyto tisky vydané v těsném rozmezí let 1716–1720 naznačují také začínající rozvoj pražského nototisku, jenž však nedošel naplnění: Praha se nakonec v této době nestala významným centrem tohoto podnikání, tak jako například jihoněmecký Augsburg, a tehdejší produkce tištěných hudebnin zdaleka nedosáhla ani úrovně srovnatelné s obdobím prvního rozkvětu zdejšího nototisku na přelomu 16. a 17. století.³

Brentnerovy sbírky nabízejí cenný a pozoruhodný vhled do hudební kultury v Čechách druhé dekády 18. století, neboť bezprostředně reflektují proměňující se

kompoziční trendy i místní poptávku. V nich obsažené skladby reprezentují podstatné rysy skladatelovy tvůrčí činnosti a také z hlediska hudebních druhů postihují téměř všechny významné oblasti Brentnerovy tvorby. Právě díky vydání tiskem doznala Brentnerova hudba ve své době poměrně značného rozšíření, dodnes se dochovala v neobvyklém rozsahu a sám skladatel neupadl v zapomnění.⁴ Tento význam Brentnerovy tištěné produkce předurčil též způsob novodobého zpřístupnění jeho díla. Academus Edition věnuje Brentnerovi čtyři svazky, přičemž každý z nich zahrnuje edici jedné tištěné sbírky doplněnou dalšími kompozicemi z rukopisných pramenů. Brentnerovo opus primum tak bylo doplněno třemi duchovními áriemi komponovanými na stejný či podobný text jako některá z dvanácti árií skladatelovy první sbírky.⁵ Druhý svazek zase přinesl spolu s Brentnerovou sbírkou komorních koncertů veškerou dochovanou instrumentální hudbu tohoto skladatele.⁶ Předkládaný svazek je nazván *Offertoria solenniora* dle titulu Brentnerovy druhé tištěné sbírky a v souladu s jejím obsahem je věnován ofertoriím pro standardní obsazení čtyř vokálních hlasů s doprovodem nástrojů, nejčastěji tzv. Kirchentria, tedy dvou houslí a basu.

Ofertorium se po tridentském koncilu postupně stalo zdaleka nejčastěji figurálně zhudebňovanou částí mešního propria. Tento trend doznal svého vrcholu v 18. století, kdy byly pro užití na místě ofertoria hojně zhudebňovány nejrůznější volné, neliturgické texty. Jako hudební druh ofertorium nemělo pevnější kontury a v podstatě se

¹ Jméno tiskaře bývá na hudebních titulech uváděno ve formě „Georg Labaun“, v textech této edice je užita jeho standardizovaná forma „Jiří Ondřej Laboun“, srov. Karel CHYBA: *Slovník knihtiskařů v Československu od nejstarších dob do roku 1860* (Strahovská knihovna, suplement), Památník národního písemnictví, Praha 1966; Petr VOIT: *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*, Libri, Praha 2006, s. 509–510.

² V matričních záznamech o narození i úmrtí je Brentner uváděn jako „Joannes Josephus“, on sám však evidentně upřednostňoval jméno Josef. Tato edice postupuje podobným způsobem: v titulu jsou skladatelova křestní jména uvedena německy ve tvaru „Johann Joseph Ignaz“, jaký stanovují poslední vydání encyklopedií *Grove Music Online*, *Musik in Geschichte und Gegenwart* či katalog hudebních pramenů *RISM*, v průvodních textech je užíváno skladatelovo prostřední jméno Josef, přičemž křestní jména jsou obecně užívána v obou tehdejších zemských jazycích způsobem vycházejícím z dobového úzu: v českém textu jsou psána česky, v cizojazyčném německy. Možnou skladatelovou motivací pro upřednostnění druhého jména mohla být skutečnost, že jeho o dva roky starší bratr pokřtěný stejnými jmény brzy po narození zemřel, srov. SOA Plzeň, matrika Dobřany 3, 29. 3. 1687, fol. 23v.

³ Petr DANĚK: *Historické tisky vokální polyfonie, rané monodie, hudební teorie a instrumentální hudby v českých zemích do roku 1630. Se soupisem tisků z let 1488–1628 uložených v Čechách* (Clavis monumentorum musicorum Regni Bohemiae, S 5), KLP, Praha 2015.

⁴ Zcela jasně to formuloval Dlabáč: „[Brentner] machte sich sowohl in Böhmen als im Auslande durch seine gedruckten Compositionen bekannt“, viz Gottfried Johann DLABÁČ: *Allgemeines historisches Künstler-Lexikon für Böhmen und zum Theil auch für Mähren und Schlesien*, Stände Böhmens, Prag 1815, repr. Olms, Hildesheim 1973, sv. 1, sl. 13. Nepochybně právě díky tištěným sbírkám řadí Brentnera na čelné místo mezi skladateli působícími v Čechách též Gerbert ve svém pojednání o církevní hudbě: „In Bohemia, quae Italiae aemula dici potest, copia est praestantissimorum musurgorum P. Guntheri Jacobi, Brentner, Francisci Xav. Bixi, Ioannis Novack, Loheli, Michl, Schmitt Pragensis [...]“, viz Martin GERBERT: *De cantu et musica sacra a prima ecclesiae aetate usque ad praesens tempus*, Tomus II, Typis San-Blasianis, St. Blasien 1774, s. 371.

⁵ Johann Joseph Ignaz BRENTNER: *Duchovní árie I / Sacred Arias I* (Academus Edition 2), ed. Václav Kapsa, Etnologický ústav AV ČR, Praha 2015.

⁶ Johann Joseph Ignaz BRENTNER: *Instrumentální hudba / Instrumental Music* (Academus Edition 4), ed. Václav Kapsa, Etnologický ústav AV ČR, Praha 2017.

Foreword

Three hundred years ago, in 1717, the collection *Offertoria solenniora*, the second opus by the composer Johann Joseph Ignaz Brentner (1689–1742) was printed by the press operated by Jiří Ondřej Laboun at the Karolinum in Prague’s Old Town.¹ The edition of that collection is at the heart of the present volume, which is the third part of the Academus Edition series devoted to the music of Brentner. Joseph Brentner² was one of the few composers active in the Czech Lands during the Baroque era whose compositions appeared in print at the time when they were written. Four of Brentner’s collections (for information about the question of the existence of a fifth collection, see below) reveal the composer’s apparent ambition of using the print medium to disseminate his works, and they were compiled in an unmistakable attempt to meet the expectations of potential recipients and customers. These printings, issued within the span of a few years (1716–1720), are also indicative of the incipient development of music printing in Prague, although that development never reached fulfilment: by the end of this period, Prague had not become an important centre of the printing business in comparison, for example, with Augsburg in southern Germany, and the production of printed music at the time did not even approach a level comparable

with the initial flourishing of music printing in Prague at the turn of the sixteenth and seventeenth centuries.³

Brentner’s collections offer a valuable and noteworthy insight into the musical culture of Bohemia in the second decade of the eighteenth century, because they directly reflect transforming compositional trends and local demand. The works contained in them represent the basic features of the composer’s creative activity, and they also cover practically all of the important areas of Brentner’s work with respect to musical genres. It is thanks to the printed editions that Brentner’s music was relatively widely disseminated in its day, that it is still preserved to an unusual extent, and that the composer has not fallen into oblivion.⁴ The importance of Brentner’s printed production also predetermined the manner in which his works would be made available in the modern era. Academus Edition is devoting four volumes to Brentner, each of which includes an edition of one printed collection, supplemented by additional compositions from manuscript sources. In this way, Brentner’s opus primum was supplemented by three sacred arias composed to the same or similar texts as some of the twelve arias of the composer’s first collection.⁵ Together with Brentner’s collection of chamber concertos, the second volume contained all of

¹ The printer’s name tends to appear on musical titles in the form of “Georg Labaun”, but the standardised form “Jiří Ondřej Laboun” is used in the texts of this edition; cf. Karel CHYBA: *Slovník knihtiskařů v Československu od nejstarších dob do roku 1860* [Dictionary of Book Printers in Czechoslovakia from the Most Ancient Times until 1860] (Strahovská knihovna, suplement), Památník národního písemnictví, Praha 1966; Petr VOIT: *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století* [Encyclopaedia of the Book: Older Book Printing and Related Fields between the Mid-Fifteenth and Early Nineteenth Centuries], Libri, Praha 2006, pp. 509–510.

² In the municipal records of births and deaths, Brentner is listed as “Joannes Josephus”, but he seems to have preferred the name Joseph. This edition takes a similar approach: in the title, the composer’s given names appear in German in the form “Johann Joseph Ignaz”, as found in the latest editions of the encyclopaedias *Grove Music Online* and *Musik in Geschichte und Gegenwart* and in the *RISM* catalogue of musical sources, and the composer’s middle name Joseph is used in the accompanying texts, while given names are generally used in both of the country’s languages of the day in a manner based on period practise: in the Czech text they are written in Czech, and in foreign-language texts, they are written in German. A possible motivation for the composer’s preference of his second name is the fact that his elder brother by two years had been baptised with the same name, but died soon after birth; cf. SOA Plzeň [State Regional Archives in Pilsen], Dobřany 3 parish register, 29 March 1687, fol. 23v.

³ Petr DANĚK: *Historické tisky vokální polyfonie, rané monodie, hudební teorie a instrumentální hudby v českých zemích do roku 1630. Se soupisem tisků z let 1488–1628 uložených v Čechách* [Historical Prints of Vocal Polyphony, Early Monody, Music Theory, and Instrumental Music in the Bohemian Lands before 1630. Supplemented with a List of Prints Published between 1488 and 1628, now in Czech Collections] (Clavis monumentorum musicorum Regni Bohemiae, S 5), KLP, Praha 2015.

⁴ Dlabáč formulated this quite clearly: “[Brentner] machte sich sowohl in Böhmen als im Auslande durch seine gedruckten Compositionen bekannt”; see Gottfried Johann DLABACZ: *Allgemeines historisches Künstler-Lexikon für Böhmen und zum Theil auch für Mähren und Schlesien*, Stände Böhmens, Prag 1815, repr. Olms, Hildesheim 1973, vol. 1, column 13. It is undoubtedly because of these printed editions that Gerbert likewise places Brentner at the forefront among composers active in Bohemia in his discussion of sacred music: “In Bohemia, quae Italiae aemula dici potest, copia est praestantissimorum musurgorum P. Guntheri Jacobi, Brentner, Francisci Xav. Brixii, Ioannis Novack, Loheli, Michl, Schmitt Pragensis [...]”; see Martin GERBERT: *De cantu et musica sacra a prima ecclesiae aetate usque ad praesens tempus*, Tomus II, Typis San-Blasianis, St. Blasien 1774, p. 371.

⁵ Johann Joseph Ignaz BRENTNER: *Duchovní árie I / Sacred Arias I* (Academus Edition 2), ed. Václav Kapsa, Etnologický ústav AV ČR, Praha 2015.

I. Jubilate Deo

op. 2/1 (Brk 36)

Allegro

Violino 1

Violino 2

Canto

Alto

Tenore

Basso

Organo

Solo

6 6 6 9 8 4 3 9 8 7 6 # # # 6 9 8 7 # #

VI 1

VI 2

C

A

T

B

Org

6 6 6 6 6 1 5 3 6 9 8 5 4 3

Audi, filia

(Brk 25)

Recitativo

Violino 1 *p staccato*

Violino 2 *p staccato*

Canto

Alto

Tenore *Solo*
 Au-di, fi-li-a, et vi-de et in-cli-na au-rem tu-am, qui-a de-in-ceps ut ve-ra, ve-ra

Basso

Organo *Solo*
p staccato

6/4 4/2 5/3 6/#4 6/#4

5

VI 1

VI 2

C

A

T
 spon-sa me-um ze-la - bis, ze-la - - - bis, ze-la - - - bis ho - no - - - rem.

B

Org
 6/#4 6 ♯ 6^b/4 b7 6/#4 6 6^b/4 5/♯3

Gloria, laus et honor Deo

(Brk 33)

Allegro

Violino 1

Violino 2

Canto *Tutti*
Glo - - - ri - a, laus et ho - nor De - o, glo - ri - a, glo - ri - a,

Alto *Tutti*
Glo - ri - a, glo - ri - a, glo - ri - a,

Tenore *Tutti*
Glo - ri - a, glo - ri - a, glo - ri - a,

Basso *Tutti*
Glo - ri - a, glo - ri - a, glo - ri - a,

Organo *Solo*
6 # 6 5

VI 1

VI 2

C
glo - ri - a, glo - ri - a, glo - ri - a, laus et

A
glo - ri - a, glo - ri - a, glo - ri - a, laus et

T
glo - - - ri - a, laus et ho - nor De - o, glo - ri - a, glo - ri - a, laus et

B
glo - ri - a, glo - ri - a, glo - ri - a, laus et

Org *Solo*
6 # *Tutti*

Kritická zpráva

Zkratky

A	part altu
B	part basu
Brk	katalog Brentnerových skladeb (Brentner – katalog), v přípravě
C	part sopránu
Clno	part klariny
<i>Ed</i>	předkládaná edice
fol.	folio
op.	opus
Org	part generálbasu
s.	strana
T	part tenoru
t.	takt
Trbn	part trombonu
VI	part houslí

Označení hudebních archivů, knihoven a sbírek dle *Online Directory of RISM Library Sigla*, < www.rism.info/en/sigla.html > (12. 12. 2017)

Popis pramenů

Offertoria solenniora sex quatuor vocibus et tribus instrumentis constructa, op. 2, Praha 1717

P

první tisk, RISM A/I: B 4340, BB 4340, ID: 990006959
dochován v pěti exemplářích:

A-GÖ – Benediktinerstift Göttweig, Musiksammlung, sign. 1021

CZ-CBk – Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích, RISM deest

CZ-Pak – Archiv Pražského hradu, sbírka hudebnin svatovítské katedrály, sign. 1636 (viz faksimile na s. XXVIII–XXIX)

D-NBss – Staatliche Bibliothek Neuburg an der Donau, podle RISM dochovány pouze party A, VI 2

D-WD – Musiksammlung der Grafen von Schönborn-Wiesentheid, sign. 33

Sbírku vydal v Praze roku 1717 tiskař Jiří Ondřej Laboun, žádné další vydání není známo. Pro tuto edici byly k dispozici exempláře **CZ-Pak** a **D-WD**, které se oba dochovaly v úplnosti a jsou obsahově identické.

Fyzický popis pramene je proveden podle exempláře **CZ-Pak**. Tisk sestává celkem ze sedmi samostatných partů o formátu 32 × 20 cm na výšku. Party jsou vázány v mramorovaném papíru s hřebenovým vzorem, na přední straně obálky je vždy nalepen štítek s rukopisným označením partu a zkráceným názvem sbírky: *Partitura et Or-*

gano. [na ostatních partech: *Violino I.º, Violino II.º, Canto, Alto, Tenore, Basso*] / *VI Offertoria Solenniora | à 4 | Vocibus et | 3 Instrumentis*.

V záhlaví první notované strany jednotlivých partů je uvedeno: *Canto. | Authore Josepho Brentner (5 fol. A–B2), Alto. | Authore Josepho Brentner (4 fol. A–B2), Tenore. | Authore Josepho Brentner (5 fol. A–B, další bez označení), Basso. | Authore Josepho Brentner (5 fol. A–C), Violino primo (5 fol. A–C), Violino secundo (5 fol. A–C) a Partitura (pouze tento part obsahuje rovněž titulní list a dedikaci, celkem 8 fol. A–C). Na konci každého partu je pod notovým textem uvedena zkratka *O. A. M. D. G.* (Omnia ad maiorem Dei gloriam), následuje ozdobná viněta a pod ní pod úzkým ornamentálním pásem nakladatelský údaj: *Pragae in Magno Collegio Carolino Typis, Georgii Labaun*.*

Na titulním listu je uveden následující text: *Offertoria | solenniora | sex | quatuor vocibus | et | tribus instrumentis | constructa. | Honori | ac | venerationi | Reverendissimi, Perillustris, ac Amplissimi Domini Domini Ray- | mundi, Sacri, Candidissimi, Canonici ac Exempti Ordinis Praemon- | stratensium Prelati, Monasterii Teplensis Dignissimi Praesulis, Sacrae | Caesareae, Regiaeque Majestatis Consilarii, Domini Domini | ac Patroni sui Gratosissimi | humillime dicata | A | Josepho Joanne Ignatio | Brentner, | Anno | Millesimo, septingentesimo, decimoseptimo. | Opus secundum. | Pragae in Magno Collegio Carolino Typis, Georgii Labaun*. Na další straně následuje dedikace. Originální latinský text dedikace přináší tato edice na s. 2. Zde uvádíme titul a dedikaci v překladu:

Critical Report

Abbreviations

A	alto part
B	bass part
Brk	Catalogue of Brentner's Works (B rentner – k atalog), forthcoming
C	soprano part
Clno	clarino part
<i>Ed</i>	the present edition
fol.	folio
op.	opus
Org	thoroughbass part
p.	page
T	tenor part
Trbn	trombone part
VI	violin part

The location symbols of musical archives, libraries, and collections are in accordance with the *Online Directory of RISM Library Sigla*, < www.rism.info/en/sigla.html > (12. 12. 2017)

Description of Sources

Offertoria solenniora sex quatuor vocibus et tribus instrumentis constructa, op. 2, Prague 1717

P

First printed edition, RISM A/I: B 4340, BB 4340, ID: 990006959

Preserved in five specimens:

A-GÖ – Benediktinerstift Göttweig, Musiksammlung, shelf mark 1021

CZ-CBk – Research Library of South Bohemia in České Budějovice, RISM deest

CZ-Pak – The Archive of the Prague Castle, Music collection of St. Vitus Cathedral, shelf mark 1636 (see the facsimile, pp. XXVIII–XXIX)

D-NBss – Staatliche Bibliothek Neuburg an der Donau, according to RISM only the parts A, VI 2 have been preserved

D-WD – Musiksammlung der Grafen von Schönborn-Wiesentheid, shelf mark 33

The printer Jiří Ondřej Laboun published the collection in Prague in 1716; there is no other known published edition. The specimens used for making this edition are **CZ-Pak** and **D-WD**, both of which have been preserved in their entirety and are identical in contents.

The physical description of the source is based on the specimen **CZ-Pak**. The printing consists of seven separate parts in 32 × 20 cm vertical format. The parts are bound in marbled paper with a comb pattern. Glued to the front

page of each part is a label with handwritten identification of the part and the abbreviated title of the collection: *Partitura et Organo*. [on the other parts: *Violino I.º*, *Violino II.º*, *Canto*, *Alto*, *Tenore*, *Basso*] / *VI Offertoria Solenniora / à 4 / Vocibus et / 3 Instrumentis*.

The heading of the first page of notation of the individual parts reads: *Canto*. / *Authore Josepho Brentner* (5 fol. A–B2), *Alto*. / *Authore Josepho Brentner* (4 fol. A–B2), *Tenore*. / *Authore Josepho Brentner* (5 fol. A–B; others not marked), *Basso*. / *Authore Josepho Brentner* (5 fol. A–C), *Violino primo* (5 fol. A–C), *Violino secundo* (5 fol. A–C), and *Partitura* (only this part also contains the title page and a dedication; a total of 8 fol. A–C). Beneath the musical text at the end of each part is the abbreviation *O. A. M. D. G.* (Omnia ad maiorem Dei gloriam), followed by a decorative vignette and under it, below a narrow ornamental band, is information about the publisher: *Pragae in Magno Collegio Carolino Typis, Georgii Labaun*.

The following text appears on the title page: *Offertoria / solenniora / sex / quatuor vocibus / et / tribus instrumentis / constructa. / Honori / ac / venerationi / Reverendissimi, Perillustri, ac Amplissimi Domini Domini Ray- / mundi, Sacri, Candidissimi, Canonici ac Exempti Ordinis Praemon- / stratensium Prelati, Monasterii Teplensis Dignissimi Praesulis, Sacrae / Caesareae, Regiaeque Majestatis Consilarii, Domini Domini / ac Patroni sui Gratosissimi / humillime dicata / A / Josepho Joanne Ignatio / Brentner; / Anno / Millesimo, septingentesimo, decimoseptimo. / Opus secundum. / Pragae in Magno Collegio Carolino Typis, Georgii Labaun*. The dedication appears on